

1989 CESTA K LISTOPADU

Martin Šmíd

Zdroj: *Tenkrát* (ČR 1999, r. Robert Sedláček)

ANOTACE:

Úvaha Václava Bartušky o mobilizujícím potenciálu zprávy o smrti studenta Martina Šmída.

SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI:

Fámu o smrti Martina Šmída vypustila do oběhu Drahomíra Dražská. Důvody, které ji k tomu vedly, nikdy uspokojivě nevysvětlila. Její zpráva mohla být založena na provokaci příslušníka StB Ludvíka Zifčáka, který na demonstraci simuloval bezvědomí (zřejmě tak činil „na vlastní pěst“). Dezinformaci uvěřil Petr Uhl, chartista, který vedl nezávislou Východoevropskou informační agenturu a zprávu jako ověřenou pustil 18. 11. do světa. Od ní ji přebrala světová média a prostřednictvím Svobodné Evropy se vrátila do Čech. Symbolika 17. listopadu udělala z fámy o smrti studenta výbušnou informaci. Právě tato zpráva aktivizovala i většinu střední generace, která byla do té doby mimořádně apolitická. Na masové účasti na demonstracích se impulz vyvolaný touto dezinformací významně podílel. Ovšem události se vyvinuly natolik rychle, že po několika dnech byl důvod aktivizace veřejnosti už zcela lhostejný a původní motivace vzaly za své. Přestože byla zpráva již 19. 11. v televizním vysílání relativně přesvědčivě vyvrácena, její dopad již nebylo možné zvrátit.

METODICKÉ NÁMĚTY:

Je paradoxem dějin, že na počátku úspěšné revoluce stálo tolik nejasností a otázek. Nejprve nesmyslně brutální zásah, poté dokonale načasovaná fáma o smrti studenta, která ochabla veřejnost elektrizovala. Právě tyto skutečnosti zdůrazňují zastánci spiknutí a dohodnutého předání moci. V současné době není diskuse o těchto problémech uzavřena, vyvarujme se proto radikálních soudů. Ukázkou lze využít jako motto k diskusi o variantách interpretace listopadového převratu/ revoluce. Lze ji také kombinovat s textem v příloze.

Možné otázky:

1. Vysvětlete symboliku 17. listopadu v českých dějinách. Koho mohl připomínat domnělý zabitý student Martin Šmíd?
2. Kdo mohl mít zájem inscenovat smrt studenta?
3. Jakou roli sehrála fáma o smrti Martina Šmída v listopadovém převratu/revoluci?

Modelové odpovědi:

1. 17. listopadu 1939 zasáhla německá okupační moc v českých zemích proti vysokoškolským studentům odvetou za manifestační pohřeb Jana Opletala, který se konal o dva dny dříve. Představitelé studentské samosprávy byli zastřeleni, 1200 studentů odvečeno do koncentračních táborů v Německu. Vysoké školy byly zavřeny. Už v roce 1940 byl 17. listopad vyhlášen Mezinárodním dnem studentstva. Ironií bylo, že většina studentských funkcionářů byla konzervativně pravicového zaměření, levicově orientovaní studenti museli ze samosprávných orgánů odejít už v průběhu druhé republiky. Domnělá smrt Martina Šmída evidentně, jak ukazuje konec ukázky, asociovala zabití studenta Jana Opletala.
2. Václav Bartuška ve své knize probírá všechny logické možnosti: klika v KSČ, StB, disent, či nikdo. Symbolika 17. listopadu byla v české veřejnosti všeobecně známá, navíc režimem podporovaná. Nebylo v zájmu režimu vyvolávat konfrontace, a už vůbec ne inscenovat smrt studenta. Případná analogie mezi komunistickým a nacistickým režimem byla nasnadě. To však neznamená, že svou roli nemohla sehrát rivalita v komunistické nomenklaturní vrstvě. Hlavní postavy fámy, tedy příslušník StB infiltrovaný ve studentském hnutí Ludvík Zifčák, narkomanka napojená na disent i na StB Drahomíra Dražská a disidentský aktivista Petr Uhl, mohly být motivovány instrukcemi některé z těchto skupin. Vzhledem k značné labilitě Zifčáka i Dražské je však nepravděpodobné, že by „instruující“ mohli přesně nasměrovat jejich chování a předpovědět dopad zprávy.
3. Zcela zásadní. Právě tato fáma aktivizovala apolitickou a opatrnickou střední generaci, která se po špatných zkušenostech roku 1968 a následné normalizace k politickým otázkám nevyjadřovala.

TEXT: Petr Pithart

Jisté náznaky řízeného převratu (snaha vytvořit nátlakovou situaci) tu však přece jen jsou. Politická instrukce z nejvyšších míst zněla totiž jasně. Nezasahovat! A pak, když se přece jen zasáhlo a bylo zřejmé, že to jen tak neprojde, nejvyšší soudruzi nebyli vůbec informováni. Jedno ale není pravda – totiž že součástí plánu byl mrtvý student.

To všechno ale není nakonec tak důležité jako to, že ať již to byl nápad nebo improvizace (neřeknu ani scénář, bylo by to nadsazené) kohokoli a ať si od toho sliboval cokoli, nepočítal s mírou odhodlanosti mladých lidí, ochotných vyjít nejen masově do ulic, ale jít druhý den do stávk. Prostě nenechat si ten masakr líbit.

V průvodu se pohybovalo nejprve 15 tisíc studentů a vůbec mladých lidí, na Národní třídu jich dorazilo až 50 tisíc.¹ Bylo to něco úplně nového. Byla to jiná manifestace či demonstrace, než byly ty dosavadní disidentské. Bylo zřejmé, že tohle není akce disidentů, a to bylo mimořádně osvobozující.

Přesto si myslím, že jen málokdo počítal s tím, že 17. listopad bude dnem přelomovým. Rozhodl mrtvý student. Který nejenže nebyl ani mrtvý, ale ani nebylo nikým plánováno, že bude za mrtvého vydáván. Nešlo ani o výsledek improvizace na poslední chvíli. Pravda je až směšně jednoduchá: agent dostal omylem obuškem od policajta, a to pořádně.

Ale ani skutečný mrtvý student by možná nestačil. Byl tu ještě Jan Opletal, kterého před padesáti lety zabila také policie. Ty dvě násilné smrti vytvořily okamžitě silný symbol, dva póly, mezi kterými přeskakovaly jiskry. Zase nás bije a zabíjí gestapo, tentokrát rudé gestapo! Nikdo s takovouto symbolikou nepočítal, jinak by se byl připravil.

(Petr Pithart, *Devětaosmdesátý*, Academia, Praha 2009, s. 80–81)

¹ Ve skutečnosti asi 10 tisíc